

PER JACOBSSON — EN SVENSK STORMAN

Av fil. dr ARVID FREDBORG

EN DAG FÖR ungefär fyrtio år sedan gick en ung jurist på Uppsalas gator och funderade på vad han skulle göra efter en lyckad tentamen. Han hade redan bestämt sig för att taga sig en paus och festa litet. Men i ett bokhandelsfönster såg han en nationalekonomisk bok, som han, följande en impuls, köpte. Den unge juristen läste den och fick aptit på mera. Inom kort var han gripen av sitt ämne. Efter en tid fann han, att han läst en stor del av kursen i nationalekonomi. Borde man icke taga chansen att tentera?

Sagt och gjort. Han anmälde sig till tentamen hos den fruktade professor David Davidson. Tentator mottog tentanden med kyla. Kandidaten har inte besökt några föreläsningar? Det hade icke kandidaten. Tentamen började. Efter en timme var professorn på ett strålände lynne. Efter ytterligare en timme diskuterade herrarna nationalekonomiska problem på jämlik fot. Efter en tredje timme skiljdes tentator och tentand som vänner. Sedermera frågade Davidson den unge tentanden, en veterinärson från Tanum, tillhörande Göteborgs

nation, om han ville bli hans efterträdare ett antal år senare.

Men tentanden, Per Jacobsson, hade andra planer. Ödet hade icke avsett, att han skulle bli professor i nationalekonomi, ehuru han under en mansålder skulle syssla med internationell ekonomi, både på det teoretiska planet och i praktiken. Men hans verksamhet skulle i hög grad komma att grunda sig på de idéer och impulser, som han insöp av sina båda lärare, David Davidson och Knut Wicksell.

De yttre konturerna av Per Jacobssons bana äro väl kända. Han stod i N.F:s tjänst åren 1920–28 och deltog som expert i det finansiella rekonstruktionsarbetet i en rad länder från Österrike till Portugal. Efter ett kortare gästspel i kommissionen för ekonomisk försvarsberedskap i Sverige och några år hos Kreuger och Toll blev han ekonomisk rådgivare i Internationella regleringsbanken i Basel år 1931. Under hela tjugofem år var han knuten till denna bank. Han skrev dess mönstergillt klara årsrapporter. Han lärde känna de ledande centralbankscheferna och blev inom kort en man, vars ord

åhördes med största respekt av regeringar och riksbankschefer. Till sist gjorde han Basel-banken den största tjänsten. Han hade en huvuddel av förtjänsten av att denna icke avskaffades i samband med upprättandet av Världsbanken och Internationella Valutafonden efter det andra världskriget. Han ansåg den behövlig och menade, att det vore nyttigt, att en sådan clearing-institution vore förlagd till Europa.

Under detta kvartssekel av intensiv verksamhet begagnades han flitigt för intrikata internationella uppdrag. Det kanske svåraste var, när han av den europeiska betalningsunionen år 1950 fick i uppdrag att tillsammans med en annan finansexpert yttra sig om den tyska utvecklingen. Det uppdämda importbehovet i Västtyskland hade länsat det knappa valutaförrådet, exporten hade ännu ej kommit i gång på allvar och det nya Tysklands utsikter voro minst sagt osäkra. Hade det liberaliserat för tidigt? Borde det återgå till regleringsekonomin, till »die Bezugsscheine»? Den tyska utvecklingen hade kommit till en kritisk punkt. Icke blott Adenauers och Erhards öde låg i vågskålen, hela förbundsrepublikens existens var hotad.

Per Jacobsson kom, förhörde tyskarna litet som en professor prövar unga studenter i sitt proseminarium, reste runt, läste och granskade siffror. Därefter smälte han sina intryck och hade på kort tid

sitt utlåtande klart. Det var präglad icke blott av grundligt arbete utan även av den visionära gåva, som var en stor del av förklaringen till Per Jacobssons framgång. Tyskland skulle, förklarade han bestämt, klara övergångskrisen. Det måste emellertid få betydande krediter för att överbrygga den kritiska perioden. På hans ord skedde detta. Men statistiken vägrade länge att ge experten rätt. Han bekände, att han var orolig, och han hade anledning att vara det. Hela hans internationella anseende stod på spel. Hans ställning i banken i Basel var hotad. Kreditorernas otålighet växte. Men strax innan de institutioner, som givit Tyskland krediterna, ville skrida till aktion började siffrorna peka i den riktning Per Jacobsson räknat med. Han hade till sist fått rätt.

När en vanlig person börjar tänka på snar pension fick Per Jacobsson det mest hedrande och det mest ansträngande uppdraget i sitt liv. År 1956 ombads han övertaga ledningen av Internationella Valutafonden. Det var märkligt redan därigenom, att den avgående chefen, Ivar Rooth, var svensk. Vi svenskar voro och äro ju icke alltid bekanta för att kunna förvalta pengar klokt. Att man tillgrip Per Jacobsson var den största komplimang, som man kunnat ge denne.

Knappt hade den nye chefen tillträtt, förrän Valutafonden ställdes inför sitt eldprov. En av världsvalutorna, pundet, vacklade under

trycket av en jättelik, systematisk baisse-spekulation, närd av en vitt utbredd förtroendekris med ett klart samband med Suez-affären. Ansedda europeiska banker gävo sina kunder rådet att inrätta sig efter en brittisk devalvering.

Både britterna och Per Jacobsson visade sig likväl vara situationen vuxna. Valutafondens chef var medveten om att Storbritanniens ställning då var sund, kanske sundare än vid flera andra tillfällen, då någon fara för pundet icke varit förhanden. Han var villig att taga en stor risk för att undvika det kaos, som han med rätta ansåg skulle följa på en devalvering av pundet. I den kritiska månaden september 1957 kom underrättelsen från Washington, att Valutafonden beviljat Storbritannien en kredit på drygt 560 miljoner dollar samt en fakultativ, en »stand-by», på ännu mera. Detta i förening med britternas energiska åtgärder återställde förtroendet till pundet. Ingen kunde sväva i tvivel om vilken roll i sammanhanget som spelats av Per Jacobsson.

De följande åren bevittnade man en utvidgning av Fondens verksamhet, som skulle få största betydelse för hela den internationella utvecklingen. År 1958 kom turen till ett annat europeiskt land att begära och få hjälp. Det var Frankrike, som efter Fjärde republikens fall stod inför nödvändigheten att få sin ekonomi på fötter. Frågan var, hur detta skulle ske. Den nye

makthavaren, general de Gaulle, sökte hävda den underminerade statsauktoriteten. Låg det då ej nära till hands att på det ekonomiska området gå en annan väg än den liberala, som omfattades av Per Jacobsson, och som denne ansåg vara drivfjädern till det materiella framåtskridandet efter det andra världskrigets slut?

Valutafondens chef tvekade ej ett ögonblick att taga tjuren vid hornen. I ett samtal med de Gaulle sade han, att han icke trodde, att ett land någonsin komme att få något anseende, som hade en dålig valuta. Generalen medgav detta. Per Jacobsson bad att få hålla en kort föreläsning om Frankrikes monetära historia sedan 1802. Väl vetande, att generalen avskyr långa utläggningar, sade han, att han kunde göra den helt kort. Hans slutomdöme var, att om general de Gaulle som Napoleon kunde ge det franska folket en sund och stabil valuta skulle han göra Frankrike en bestående tjänst. Generalen lyssnade noga och sade till sist: »Je veux me rappeler ce que vous m'avez dit.»

Ett par år senare lyckades Per Jacobsson väsentligen utvidga Valutafondens resurser genom nya »borrowing arrangements». Han fick själv betala ett dyrt pris här för. Ty på amerikansk sida gjorde man klart för honom, att kongressen kunde intaga en negativ hållning till förslagen att stärka Valutafondens ställning, om icke den

beprovade ledaren stannade några år till på sin post. Han lovade till sist. Men i februari 1964 skulle han definitivt överlämna tyglarna till någon annan. Debatten om vem det kunde bli började redan år 1962. Ty hur skulle man kunna finna någon, som hade denna självfallna auktoritet? Otaliga äro historierna om Per Jacobssons samtal med regeringschefer och finansministrar, samtal som visade hans suveräna behärskning av ämnet och oräddhet att säga sin mening öppet, många gånger brutalt. Han förtröttades aldrig att predika *monetar disciplin*. Han drog ständigt en lans för marknadsekonomin. Hans uppfattning kan sammanfattas i några ord, som han själv yttrade i sin »Stamp Memorial Lecture» 1959. Han medgav där nödvändigheten av vissa statsingripanden. »But if harmful effects are to be avoided, this intervention should conform to the basic requirements of a market economy.»

Hans vänner undrade nog, hur denna dynamiska personlighet skulle taga en nedsättning av tempot, ett återtåg från den hektiska men fascinerande internationella scenen. Han hade själv planer på att skriva. Han ville exempelvis göra Montagu Norman, den omdiskuterade mångårige guvernören för Bank of England, rättvisa. »Du förstår, jag är ju snart den ende, som lever, som kände honom väl», sade han i februari i år. Nu förblir den boken oskriven. Per Jacobsson bar

alltför länge en gigantisk arbetsbörda. Men när han dog i London den 5 maj 1963 var det på höjden av andlig vitalitet.

Förklaringen till hans stora inflytande var icke blott ett sällsynt gott huvud, en enastående vitalitet och ett utpräglat kurage. Han hade också en säregen charm. Hans humor besegrade de trögaste. Han kunde hålla hela sällskap på spänn i obegränsad tid med festliga historier och kryddade anekdoter. Han gjorde ingen historia sämre. Speciellt förstod han att taga pressen. Hans presskonferenser voro stimulerande tillställningar, som levererade utmärkta rubriker. Kanske är den bästa karakteristiken av hans personlighet vad som skrevs i Economist den 11 maj i år:

»Per Jacobsson brought together a considerable degree of economic expertise; a notable, almost journalistic, flair and sense of timing; a considerable sense of the politically possible, both in the financial world and in political politics; and great personal attraction and charm. The enormous impact of this enormous man derived not from the strength of any one of these qualities alone but from their combination.»

Naturligtvis hade även denna rikt utrustade personlighet sina fel. Han led väl icke precis av självunderskattning. Ibland syntes han utgå ifrån att hans suveräna behärskning av den ekonomiska klaviaturen också betydde, att han

i motsvarande grad behärskade den politiska. Men ringa voro i sanning felen jämförda med förtjäns-terna.

Det blev honom blott i ringa grad förunnat att bli profet i sitt fädernesland, som bekant det svåraste av allt. De försök, som gjordes strax efter kriget att få honom hem till Sverige, misslyckades. I Stockholm och särskilt inom riksbanksledningen före Åsbrink insåg man ej, vilken enastående tillgång vårt land hade i Per Jacobsson. Denne kunde tala inför Tanums Sparbanks hundraårsjubileum och alla internationella experter särskilt alla centralbankschefer läste med respekt, vad han sagt. Men

i Stockholm fick han länge predika inför döva öron. Det är ett förkrossande omdöme. Först den nuvarande riksbankschefen skulle komma att förverkliga en rad av de idéer, för vilka Per Jacobsson kämpat.

Om denne icke fick det gehör i sitt eget land, som han förtjänat, skulle han i stället på den internationella scenen göra Sverige den största heder, hjälpt av sin förtjusande irländska maka. Hans minne hedras nu i en rad länder. Det bör hedras alldeles särskilt i hans gamla hemland, som han hängde fast vid med sådan kärlek. Han var en stor svensk.